

Beeldtaal voor dove kinderen 1

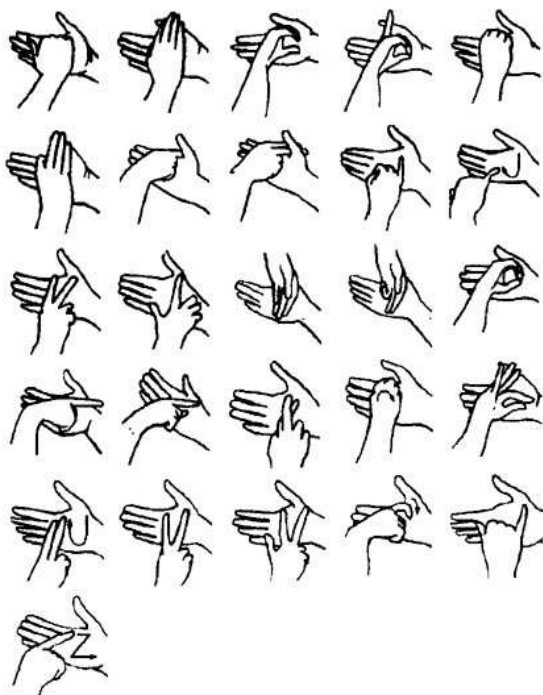
Door Suzan Boshouwers

Dove en slechthorende kinderen hebben in hun opvoeding en scholing baat bij speciaal voor hen ontwikkelde illustraties. Een boekje open door illustratrice Suzan Boshouwers in twee artikelen. In dit nummer het eerste, het tweede verschijnt in *Leesgoed* 2001/4 of 5. Suzan Boshouwers behaalde in 1993 haar diploma illustratieve vormgeving aan de Akademie voor Kunst en Vormgeving te 's-Hertogenbosch.

Naast tekenen in haar vak gaf zij ook les aan doven. Op het Instituut voor Doven in St. Michielsgestel kwam zij zo in aanraking met het bestaande onderwijsmateriaal. Sinds een paar jaar is de verzorging voor lesmateriaal voor het dovenonderwijs een vast item voor haar geworden.

Voor de opvoeding, scholing en begeleiding van kinderen wordt in Nederland momenteel veel aandacht besteed aan de visuele kwaliteit van educatief en informatief materiaal. Het aantal uitgeverijen dat zich hiermee bezighoudt is nog nooit zo groot geweest en dat zorgt voor een rijke variëteit. De mogelijkheden breiden zich ook nog steeds uit.

In het dovenonderwijs blijft de kwaliteit van het

Grafisch alfabet van de vingerspelling voor doofblinden (Hellen Kellerstichting 1988). Dit overzicht is eenvoudig maar niet helemaal helder. In 1991 is dit alfabet door foto's in beeld gebracht door Kalorama (centrum voor doofblinden te Nijmegen).

materiaal achter bij die van het reguliere onderwijs. Goed illustratief materiaal (educatief of informatief) is nog steeds ver te zoeken. Docenten erkennen dat gemis.

In het speciale basisonderwijs voor doven en slechthorenden is het beeld (de illustratie) - naast een hele reeks andere belangrijke communicatiemiddelen - onmisbaar.

Het hanteren van gebarentaal voor horende 'buitenstaanders' kan bemoeilijkt worden juist door het ontbreken van visuele ondersteuning. Dus blijft het een geïsoleerde taal (of hoogstens een taal alleen voor mensen die er noodgedwongen mee te maken hebben), die niet voldoet als algemeen bruikbaar communicatiemiddel voor doven en slechthorenden.

Horenden hebben in de praktijk weinig te maken met de visuele aspecten van de gebarentaal en blijven daardoor vreemd staan tegenover deze taal. Het gevolg is dat taal en communicatie van doven aanzienlijk verschillen van die van ons, terwijl er toch zoveel overeenkomsten en parallellen zijn. Daarnaast houden ook de algemene educatieve uitgeverijen zich niet bezig met de visuele ondersteuning. Het speciale onderwijs en het basisonderwijs voor doven zouden een te klein afzetgebied vormen voor gereproduceerd materiaal (1000 stuks is te weinig).

Er zijn tot op heden wel een aantal boeken speciaal voor dove kinderen verschenen en wel bij uitgeverij Leopold: *Foei poes* van Philip Newth en *Kom buiten kijken* van Mette Newth. Beide verschenen in 1988 en zijn nu allang uitverkocht. Daarnaast is in samenwerking met stichting Effatha een serie boekjes verschenen, genaamd *Kimmieboekjes*, waarvan het taalniveau en de illustraties zijn aangepast voor dove kleuters.

In Nederland verzorgt verder Gebarencentrum Bunnik officieel materiaal, dat verspreid kan worden onder alle scholen. Maar daar blijft het bij. Op internationaal niveau zijn er nog een aantal centra, zoals ICBS/IBIS in Denemarken, maar ieder land heeft zijn eigen gebarentaal en dus is samenwerking op Europees niveau lastig.

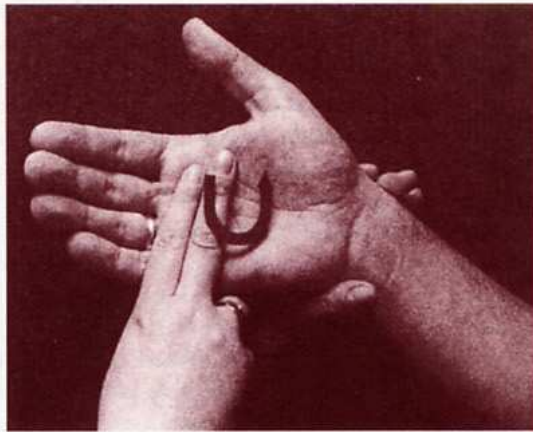
Dit geldt ook voor Vlaanderen. Daar zijn nog een aantal prominente *oralisten* (zie onder) aanwezig die tegen het gebruik van de gebarentaal zijn en een belangrijke stem hebben. Wel wordt gebruik gemaakt van SMOG: Spreken Met Ondersteuning van Gebaren. De echte gebarentaal is er niet zo ingeburgerd als in Nederland en Duitsland. (In Duitsland ziet de gebarentaal er dus weer anders uit dan in Nederland, zie boven.)

Liplezen of gebarentaal?

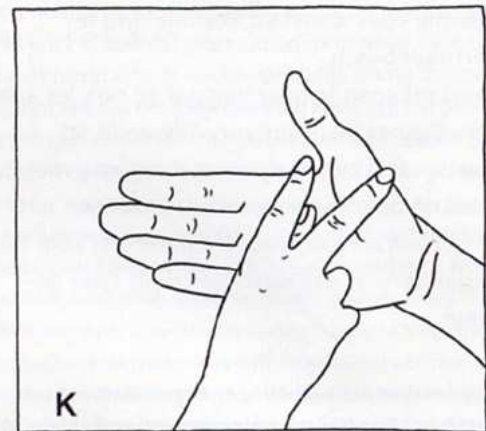
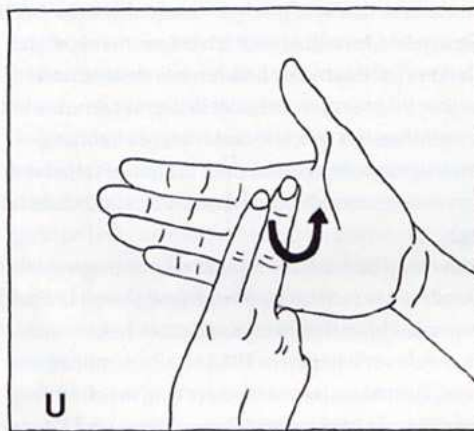
Ook in het dovenonderwijs zelf wordt aan het probleem ternauwernood aandacht besteed en dat heeft zoals gezegd een diepliggende oorzaak.

Het is pas sinds één generatie dat in Nederland alle dovenscholen een gezamenlijk, dubbel aanbod hebben: zowel Standaardnederlands (liplezen) als gebarentaal. Men is het er nu unaniem over eens dat doven onderwijs kunnen volgen in hun eigen taal, de gebarentaal. Deze taal is in de eerste plaats een middel en pas in de tweede plaats een methode.

De gebarentaal is ontstaan binnen een groep dove mensen. Tot die tijd is er ruim twee eeuwen lang een debat gevoerd over middelen en methoden om het dove kind goed zijn moedertaal te leren, terwijl men zich meer

Het handalfabet voor doofblinden. De letters U en K. Foto's uit: *Handalfabet voor auditief-visueelgehandicapten*, uitgave Kalorama, 1991. Deze foto's zijn later vervangen door tekeningen van Suzan Boshouwers. Sinds 1986 is het vingerspellen in de lucht, dat door veel auditief gehandicapten gebruikt wordt, gestandaardiseerd.

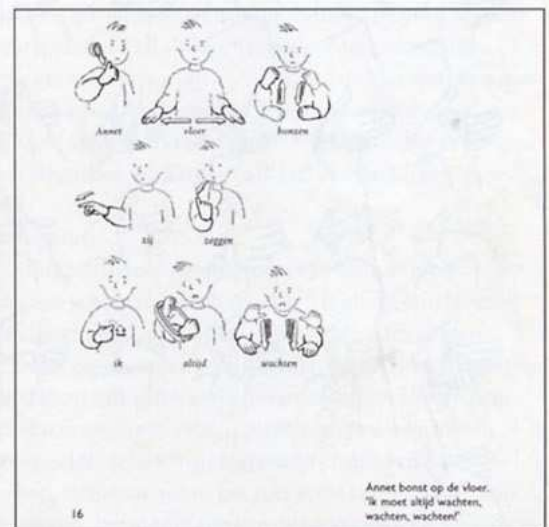

Soms verschaft een eenvoudige lijntekening meer helderheid dan een foto. Een lijntekening bevat geen grijswaarden en leent zich daardoor beter voor reproductie.

recent ook afvraagt welke moedertaal dat dan moet zijn. Tot ongeveer tien jaar geleden waren er twee hoofdstromingen te onderscheiden, namelijk de *oralistische* en de *manualistische* stroming.

De 'oralisten' waren van mening dat het normale (dat wil zeggen: verder niet gehandicapte) dove kind opgevoed kan en moet worden met als communicatiemiddel uitsluitend spreken, visueel-auditieve spraakwaarne-

ming ('liplezen'), de normale met het spreken gepaard gaande mimiek, en lezen en schrijven in zijn of haar eigen moedertaal. Door een aantal invloedrijke mensen is het gebruik van de gebarentaal lange tijd ondergewaardeerd en 'onderdrukt'. De kinderen moesten in hun vroegste onderwijsjaren leren liplezen en zo goed en kwaad als het ging alleen op die manier leren spreken in hun eigen moedertaal.

Kom buiten kijken van Mette Newth (Leopold, 1988) is een eenvoudig en uniek prentenboekje voor alle leeftijden. Het is een van de

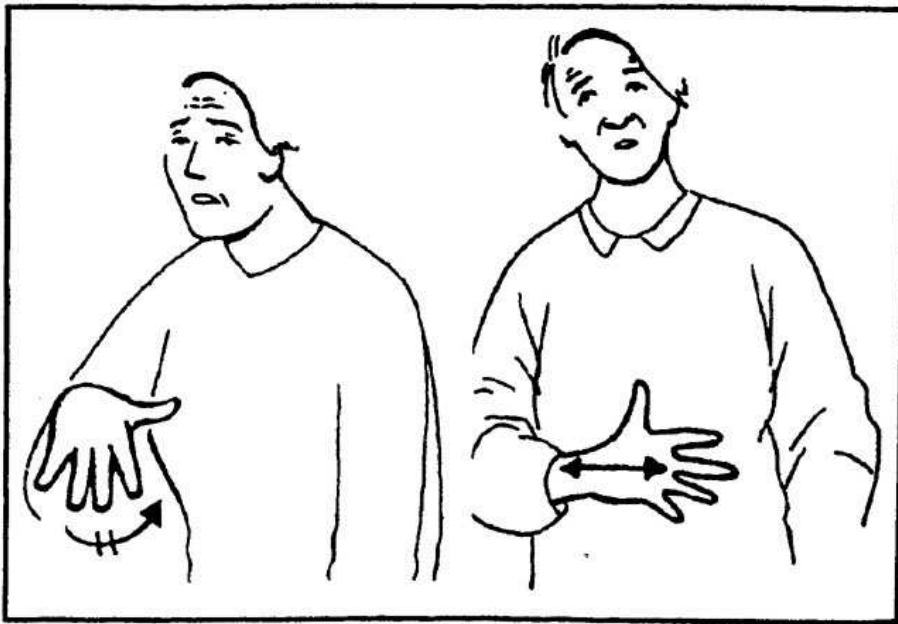
Met alle gevolgen van dien: kinderen en zelfs volwassenen die volgens deze methode hebben gewerkt vertonen vaak daardoor op oudere leeftijd nog leesproblemen. Een voorwaarde voor goed kunnen lezen is natuurlijk dat een eerste taal goed wordt beheerst. Dat kan de gebarentaal zijn. Door gebrekkige beheersing van gebarentaal, hun eigen taal, kunnen zij geen enkele taal goed leren, en daardoor niet goed leren lezen. Mensen die niet op vroege leeftijd de gebarentaal hebben leren hanteren, maar bijvoorbeeld alleen door liplezen communiceren, hebben het probleem dat ze 'nergens bij horen'. Zeker is een bepaald percentage daardoor nu in behandeling bij een psycholoog.

De 'manualisten' daarentegen waren (en zijn) van mening dat naast deze communicatiemiddelen ook manuele middelen gebruikt moeten worden, met name een gebarensysteem en/of een gebarentaal en/of een manueel alfabet.

Knippen en plakken

Nu presenteren alle dovenscholen in Nederland zoals gezegd een tweeledig aanbod. Voorheen was er geen universeel systeem en het merendeel van de Nederlandse scholen keurde de gebarentaal volledig af.

Groningen (G.Y.O.T.) heeft als eerste school de officiële gebarentaal geïntroduceerd terwijl men in St. Michielsgestel een generatie terug de gebarentaal binnen dit onderwijs nog afzwoer. Het is niet duidelijk te zeggen wanneer deze taal precies is geïntroduceerd. Feit is dat de gebarentaal in de zestiger jaren in kringen van deskundigen en doven (en dove deskundigen) als taal werd geaccepteerd. De Commissie Erkenning Nederlandse Gebarentaal heeft een advies gegeven aan Den Haag om de taal officieel te erkennen (met bijvoorbeeld consequenties voor tweetalige televisie), maar dat laat erg lang op zich wachten. *Officieel* is de gebarentaal is nog steeds niet als landstaal erkend.

Gebaar voor 'buikpijn', 'pijn' en 'beter'. Gezichtsuitdrukkingen spelen soms een belangrijke rol bij gebaren of zijn zelfs onmisbaar. Eenvoudige, bruikbare tekeningen die goed te reproducieren zijn. Tekeningen van het Nederlands Gebarencentrum (tekenaar onbekend).

Sedert 10 tot 15 jaar zijn op dit gebied de gemoederen dus bedaad en komt men binnen het onderwijs meer tot een eenduidig aanbod. Nu begint men ook in te zien dat verdeeldheid problematische en zelfs schadelijke gevolgen heeft gehad voor de vooruitgang. In vergelijking met het reguliere onderwijs is die achterstand goed te zien. Zeker ook als het gaat om het beeldmateriaal. Er is geen integrale samenwerking geweest.

Het lesmateriaal werd en wordt nog steeds door de docenten zelf bedacht en gemaakt en verspreid onder de

scholen. Ieder werkt met een eigen visie en een eigen lijn. Dat heeft veel nadelen. Het is tijdrovend, er ontstaat methodische verdeeldheid en ook verdeeldheid in de kwaliteit. Docenten moeten zelf hun materiaal ontwerpen, knippen, plakken en plastificeren. Maar ze worden nog steeds opgeleid om les te geven. Het materiaal kunnen ze maken, maar de methode misschien niet. Daar zijn grafische mensen voor nodig die de ideeën optimaal kunnen visualiseren. Men spreekt wel over dit gemis, maar tot op heden is het niet gelukt er daadwerkelijk wat aan te doen.

Deze tekeningen zijn bedoeld om de bewustwording over te brengen van wat een doofblinde voelt als je met hem of haar communiceert.